

Motion till riksdagen
2009/10:Sf319

av Kalle Larsson m.fl. (v)

Papperslösa

1 Innehållsförteckning

2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	Inledning	3
4	Amnesti	4
5	Arbetskraftsinvandring.....	5
6	Rätten till full sjukvård.....	5
7	Rätten att gå i skola	7
8	Stärkta rättigheter på arbetsmarknaden	8

Fel! Okänt namn på

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag på lag om att de som fått avslag på sin ansökan enligt den tidsbegränsade lydelsen av 2 kap. 5 b § utlänningslagen ska beviljas uppehållstillstånd om det inte föreligger särskilda skäl som talar emot detta, som att han eller hon gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet.
2. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag som innebär att den som kan göra sannolikt att hon eller han varaktigt befunnit sig i Sverige sedan den 1 januari 2009 och inte gjort sig skyldig till grov brottslighet ges permanent uppehållstillstånd.
3. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag på övergångsregler som ger asylsökande och papperslösa som i dag befinner sig i Sverige möjlighet att ansöka om uppehållstillstånd av arbetsmarknadsskäl i enlighet med vad som anförs i motionen.
4. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag om att asylsökande, personer som undanhåller sig avvísingsbeslut och papperslösa som befinner sig varaktigt i Sverige ska erhålla full hälso- och sjukvård inom ramen för befintligt hälso- och sjukvårdssystem och tandvårdssystem på samma villkor som övriga bosatta i Sverige.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att sammanställa nödvändig kunskap om sekretesslagens innehåll i fråga om papperslösa som söker sjukvård och sprida denna i form av särskilda utbildningsinsatser för sjukvårdspersonal.¹
6. Riksdagen begär att regeringen skyndsamt återkommer till riksdagen med förslag på hur barn till papperslösa ska kunna gå i skolan på samma villkor som alla andra barn.
7. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag om skadeståndskrav riktat mot arbetsgivare som anlitar svart arbetskraft i enlighet med vad som anförs i motionen.
8. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag om att avskaffa straffet för den som arbetar utan arbetstillstånd.

¹ Yrkande 5 hänvisat till SoU.

3 Inledning

I Sverige finns människor, oklart hur många, som lever gömda och utan papper. Dessa kallas papperslösa, vilket betyder att de saknar formell rätt att vistas i landet men att de likafullt är här. Utan tillgång till de vanliga strukturerna för sjukvård, skola och arbete är denna grupp helt ställda vid sidan av de skyddsnet som de flesta av oss tar för givna. Papperslösa lever i ett slags skuggvärld utan trygghet och säkerhet. Man tvingas arbeta svart för att överleva och bygga nätverk med sina landsmän och andra papperslösa eftersom man inte har tillgång till samhällets ordinarie strukturer. För löner långt under avtal och utan ordinarie skyddsregler utgör de papperslösa en utnyttjad och hunsad grupp på arbetsmarknaden. Ofta talas det från myndigheters sida om att dessa människor är ”illegala”, vilket ger sken av att det skulle röra sig om brottslingar och bedragare. Det är helt felaktigt. Ingen människa kan vara illegal.

Regeringen har också gett sitt tydliga besked till dem som lever papperslösa i Sverige; ”ni har er själva att skylla för er situation och borde omgående åka härifrån för ni har inget att frukta vid hemresa”. Men regeringen blundar för att många av dem som lever gömda aldrig prövats i den mer rättssäkra asylprocess som införts sedan Utlänningsnämnden lades ner och att överprövningen av asylärenden numera sköts i vanliga domstolar. Många har rotat sig i Sverige efter många års vistelse.

Regeringen har sedan tidigare beslutat att 2009 ska bli ”återtagandeåret” och fortsätter denna satsning i och med budgetpropositionen för 2010. Regeringen har i detta syfte anvisat 75 miljoner kronor särskilt för att öka ambitionerna med att genomföra avvisningar och utvisningar. Samtidigt har särskilda uppdrag lämnats till gränspoliserna och till Migrationsverket för att snabba på avvisningarna av tidigare asylsökande. Härigenom har en ny form av kollektiva avvisningar börjat genomföras med stor hastighet. Enligt Vänsterpartiets mening finns anledning att befara att regeringens återvändandetsatsning innebär ett ökat användande av tvångsmedel i samband med avvisningar och att ansvariga myndigheters agerande i återvändandearbetet inte utförs med respekt för humanitet och frivillighet.

Den flyktningpolitik som förs i Sverige i dag skapar orättvisor och villkor som ingen människa ska behöva leva med. Så länge dessa orättvisor består kommer människor som får avvisningsbeslut inte att kunna resa tillbaka till sina hemländer. Då förvisas man till ett liv som gömd och papperslös i Sverige, utanför alla sociala trygghetssystem, bortom allt det som vi som bor här sedan tidigare tar som självklara delar av vår välfärd. Man har ingen rätt till sjukvård eller till skola för sina barn och man saknar rättigheter på arbetsmarknaden.

Vänsterpartiet kämpar för de papperslösas rättigheter. För oss är det självklart att de mänskliga rättigheterna gäller för alla, och vi vill att också papperslösa ska få rätt till vård och barnen rätt att gå i skolan. Vi kräver en starkare ställning för papperslösa på arbetsmarknaden, väl medvetna om att det är de arbetsgivare som utnyttjar de papperslösa som är de största brottslingarna

Fel! Okänt namn på

och inte de papperslösa. Samtidigt nöjer vi oss inte med att bara stärka de papperslösas ställning i samhället, eftersom det trots allt skulle innebära att vi accepterar en indelning av befolkningen i ett A- och ett B-lag. En sådan uppdelning är förödande för såväl den som lever utan papper som för andra i Sverige vars rättigheter och ställning på inte minst arbetsmarknaden urholkas. Ytterst handlar det därför om rätten för papperslösa att få bygga ett nytt liv i Sverige, ett liv utan fruktan för utvisning.

4 Amnesti

För att lösa situationen långsiktigt för den grupp som i dag lever varaktigt i Sverige utan papper och som inte kan återvända till sina hemländer krävs att en regularisering, en amnesti, genomförs. Samma möjligheter att bygga sitt fortsatta liv i Sverige ska ges till alla, oavsett om man lyckats få tag på ett arbete eller inte. De papperslösa som lever i Sverige i dag måste få möjligheterna att få bygga en framtid här utan fruktan för utvisning.

Vänsterpartiet lyckades 2005 tillsammans med Miljöpartiet driva igenom en tidsbegränsad förändring av utlänningslagen som kom att gälla mellan den 15 november 2005 och den 31 mars 2006, och som gav nya och ökade möjligheter till uppehållstillstånd för dem som fått lagakraftvunna avvisningsbeslut. Många av dem hade sedan kortare eller längre tid tillbaka levt gömda då de inte ansett sig kunna återvända till hemlandet. Många barn for mycket illa av att leva gömda. Att så många inte kunnat följa de beslut om avvisning som meddelats har till stor del haft sin grund i att myndigheterna inte respekterat rätten till asyl som den stadgats i utlänningslagen och i de internationella konventioner som Sverige åtagit sig att följa. Genom den tillfälliga lagen fick 17 357 personer bifall på sin ansökan. Av dessa fick 13 144 permanent uppehållstillstånd och 4 213 tidsbegränsat uppehållstillstånd. 11 786 personer fick avslag. De som fick bifall var framför allt barnfamiljer och ensamstående där förhållandena i hemlandet gjort det svårt att genomföra en verkställighet. Vänsterpartiet gläds med alla dem som fått stanna i och med den tillfälliga lagen och välkomnar dem varmt. Av övriga ensamstående fick ca 80 procent avslag. Detta visar att det nya begrepp i utlänningslagen; ”humanitärt angeläget”, som avsetts få en mer vidsträckt betydelse än det begrepp som ersattes, i synnerhet genom att hänsyn till intresset att upprätthålla den reglerade invandringen inte skulle tas i samma utsträckning som tidigare, inte fått den effekt som lagstiftaren åsyftade.

Grundkravet om generell amnesti handlade om att ge upprättelse åt dem som felbehandlats i den tidigare processen. Kravet har därmed fortsatt giltighet, och vi avsätter i vårt budgetalternativ medel till att det genomförs. Mot denna bakgrund föreslår Vänsterpartiet att de som fått avslag på sin ansökan enligt den tidsbegränsade lydelsen av 2 kap. 5 b § utlänningslagen ska beviljas uppehållstillstånd om det inte föreligger särskilda skäl som talar emot detta. Ett sådant särskilt skäl kan vara att personen gjort sig skyldig till allvar-

lig brottslighet. Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag till en lag i enlighet med det ovan anförda. Detta bör riksdagen begära.

Alla som finns i landet utan papper har emellertid inte tidigare sökt asyl. En del har bedömt utsikterna att få uppehållstillstånd som för små, andra har stannat kvar efter ett besök i landet och några har kommit för att arbeta. Myn-digheter låtsas generellt som om dessa människor inte finns, men det gör inte att de försvinner. I stället är det dags att som en engångsåtgärd, genom en amnesti, ge dessa personer chansen att bygga en framtid i Sverige. Vänsterpartiet föreslår därför att riksdagen ger regeringen i uppdrag att återkomma med förslag som innebär att den som kan göra sannolikt att hon eller han varaktigt befunnit sig i Sverige sedan den 1 januari 2009 (det vill säga ett år före ikraftträdandet) och som inte gjort sig skyldig till grov brottslighet ges permanent uppehållstillstånd. Detta bör riksdagen begära.

5 Arbetskraftsinvandring

Genom en överenskommelse mellan regeringen och Miljöpartiet genomfördes i december 2008 nya regler för arbetskraftsinvandring för utomeuropeisk arbetskraft. Den nya lagstiftningen innebär inte, även om man gjort allt för att försöka framställa det så, någon som helst lösning för alla de papperslösa som i dag finns i landet och som kanske har ett arbete men som aldrig har sökt asyl.

Vänsterpartiet är kritiskt till regeringens och Miljöpartiets överenskommelse i stort. Vi anser att den högermodell av arbetskraftsinvandring som det här är fråga om, med totalt fokus på arbetsgivarnas behov av arbetskraft, är en del i regeringens strategi om att försvaga arbetarna, kollektivavtalsmodellen och de fackliga organisationernas styrka. Det är en utveckling som fördjupar klyftor och tydligt befäster den etniska indelningen av arbetsmarknaden.

Vidare anser vi att det är fullständigt orimligt att den som är papperslös i Sverige i dag ska uteslutas från möjligheterna att söka uppehållstillstånd av arbetsmarknadsskäl i ett utvidgat system för arbetskraftsinvandring. Det innebär att människor som redan lever och arbetar här ska avvisas samtidigt som annan arbetskraft importeras för att utföra samma arbete.

Mot bakgrund av ovanstående bör regeringen återkomma med förslag på regler som ger asylsökande och papperslösa som i dag befinner sig i Sverige, och som inom en bestämd tid kan uppvisa anställningsbevis, möjlighet att ansöka om uppehållstillstånd av arbetsmarknadsskäl inifrån Sverige. Detta bör riksdagen begära.

6 Rätten till full sjukvård

Den medicinska etikens mest grundläggande princip är alla människors rätt till vård efter behov. Detta innebär att ekonomisk, social eller juridisk ställ-

Fel! Okänt namn på

ning, politisk eller religiös tillhörighet, etnisk bakgrund, kön och liknande faktorer inte får påverka den medicinska professionens handlande.

I dag har endast asylsökande barn rätt till full sjukvård i Sverige. Sjukvård för asylsökande vuxna ges endast för s.k. akuta tillstånd och vård som inte kan anstå, och personer som är papperslösa omfattas inte utöver bestämmelserna om akutvård enligt 4 § hälso- och sjukvårdslagen. Detta innebär att personer som ofta har särskilt stora behov av exempelvis primärvård och psykiatri inte får dessa tillgodosedda. Enligt det förslag som regeringen nyligen drev igenom är nu denna ordning också befast i lag.

Papperslösas tillgång till vård i Sverige är alltså mycket begränsad. I vissa fall försätts härmed personer i livshotande tillstånd eftersom regelverket inte möjliggör tidigare behandling. Läkare med stor erfarenhet av vård åt papperslösa kan vittna om permanenta skador och men som uppstår på grund den bristande tillgången till vård.

Ett annat mycket stort hinder för papperslösa att få tillgång till vård är rädslan att bli anmäld. På grund av att det är svårt att registrera gömda patienter och att hela betalningsansvaret ligger på patienten själv är första bemötandet i receptionen ofta en hotfull upplevelse för den vårdsökande. Eftersom det blivit känt att sjukvårdspersonal vid flera tillfällen, i strid med gällande sekretesslagstiftning, meddelat polisen eller Migrationsverket att man har en patient hos sig för vilken ett lagakraftvunnet avvisningsbeslut föreligger, väntar många in i det sista med att söka vård. I andra fall tvingas de lämna sjukhuset innan de blivit bedömda av en läkare.

Ytterligare en problematik som gör att papperslösa ofta undviker att vända sig till sjukvården handlar om kostnaderna. Eftersom staten inte kompenserar landstingen för vård till papperslösa tvingas dessa personer att betala vårdkostnaderna själva, även efter det att uppehållstillstånd eventuellt beviljats. Det rör sig ofta om extrema belopp, och i flera fall har dessa ärenden gått vidare till Kronofogdemyndigheten för indrivning. Detta förfarande kan upplevas mycket kränkande för den enskilde som ofta redan lever under svår psykisk press. Hos flera landsting, bl.a. i Region Skåne och i Jönköpings län, har man mer eller mindre uttryckligt antagit en policy om att efterskänka kostnaderna i sådana fall så att papperslösa ges subventionerad akutsjukvård.

Den lagstiftning som reglerar papperslösas tillgång till vård innebär en särbehandling av vissa patientgrupper och befäster Sveriges ställning som ett av de mest restriktiva länderna i EU vad gäller tillgång till vård för papperslösa personer. Den Brysselbaserade organisationen Picum, som arbetar med att främja papperslösas sociala rättigheter, jämförde nyligen vården för papperslösa i elva EU-länder. Undersökningen visade delad bottenplacering för Sverige och Österrike.

Sverige har återkommande kritiserats av FN:s särskilda rapportör för rätten till hälsa, Paul Hunt, för att brista avseende de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter. Huvudpunkten i hans kritik gäller det faktum att asylsökande och papperslösa inte har samma tillgång till vård som andra i Sverige. Det innebär att en grupp som ofta har särskilt stora behov av exempelvis primärvård och psykiatri inte får dessa tillgodosedda.

För att värna allas rätt till vård oavsett legal status och för att understryka den medicinska etikens grundläggande principer vill Vänsterpartiet betona att asylsökande och papperslösa ska omfattas av den allmänna hälso- och sjukvården samt tandvården och alltså inte av någon särlagstiftning. Den ordning som nu är gällande är allvarligt diskriminerande och är ett brott mot de mänskliga rättigheterna och mot Sveriges folkrättsliga åtaganden. Enligt Vänsterpartiet är det mycket anmärkningsvärt att regeringen behandlar rätten till sjukvård som ett migrationspolitiskt instrument. En lagstiftning som särbehandlar och utestänger vissa grupper är inte förenlig med de mänskliga rättigheterna om lika värde och icke-diskriminering.

För att Sverige ska leva upp till sina internationella åtaganden måste asylsökande och papperslösa ges rätt till full sjukvård på samma villkor som alla andra i Sverige, dvs. rätt till behandling även för icke akuta sjukdomstillstånd. Vänsterpartiet avsätter i sitt budgetförslag 500 miljoner kronor 2010 för att täcka hälso- och sjukvårdens ökade kostnader för att genomföra denna reform samt medel för att omfatta asylsökande och papperslösa av samma rätt till tandvård som andra som är bosatta i Sverige. Mot denna bakgrund bör regeringen återkomma med förslag om att asylsökande, personer som undanhåller sig avvisningsbeslut samt papperslösa som befinner sig varaktigt i Sverige ska erhålla full hälso- och sjukvård och tandvård inom ramen för befintligt hälso- och sjukvårdssystem och tandvårdssystem och på samma villkor som övriga bosatta i Sverige. Detta bör riksdagen begära.

Vidare bör Socialstyrelsen ges i uppdrag att sammanställa nödvändig kunskap om sekretesslagens innehåll i fråga om papperslösa som söker sjukvård och sprida denna i form av särskild utbildningsinsats för sjukvårdspersonal. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

7 Rätten att gå i skola

Sverige erbjuder inte gömda barn någon lagstadgad rätt till skolgång – detta trots att staten, enligt barnkonventionen, är skyldig att ge varje barn som befinner sig i landet tillgång till utbildning. Det innebär att även ett barn till föräldrar som lever gömda har den rätten. I dag avgörs skolgången för dessa barn från fall till fall och av hur mycket solidaritet det finns vid varje enskild skola. Vänsterpartiet har drivit en ändring av denna ordning under lång tid, och FN:s kommitté för barnets rättigheter har upprepade gånger kritiserat Sverige för dessa förhållanden.

Vänsterpartiet gjorde i samband med vårbudgeten för 2005 en särskild överenskommelse med den tidigare socialdemokratiska regeringen och Miljöpartiet om att se över hur gömda barn som finns i Sverige ska garanteras rätten att gå i skolan. Gömda och papperslösa barn i Sverige har numera rätt till sjukvård men har fortfarande inte rätt att gå i skolan. Enligt barnkonventionen ska staten ge varje barn som befinner sig i landet tillgång till utbildning. Det innebär att även ett barn som lever gömt ska ha den rätten. I dag avgörs skolgången för dessa barn från fall till fall och av hur mycket solidaritet det

Fel! Okänt namn på

finns vid varje enskild skola. FN:s kommitté för barnets rättigheter har kritiserat Sverige för dessa förhållanden. Inom EU är det endast Sverige, Danmark och Tyskland som inte erbjuder gömda barn någon lagstadgad rätt till skolgång, vilken alltså är fastställd i barnkonventionen.

Man bör komma ihåg att oavsett vad man anser om föräldrarnas skäl att hålla sig och sina barn gömda måste barnen tillförsäkras så goda uppväxtvillkor som möjligt, och att vistas i skolan några timmar om dagen med struktur och kamrater kan bli en livlina för dessa barn. Vänsterpartiet anser därför att den rätt till skola som gäller barn till asylsökande också ska gälla barn som lever gömda utan papper. Detta ska gälla från förskola till gymnasiet inklusive särskola.

År 2007 slutfördes den utredning, som tillsattes efter krav från Vänsterpartiet, och som skulle se över vilka regleringar som var nödvändiga för att tillse att skolgången ska kunna ske under trygga former. Dessvärre innebar utredningens förslag inga som helst förbättringar när det gäller sekretessfrågan, vilken var själva orsaken till att frågan överhuvudtaget behövde utredas. Utredningens förslag innebär att polisen ska ha rätt att gå in i skolan och hämta barn för att verkställa avvisning. Därigenom bidrar utredningen enbart med att göra en tydlig markering att förskolan och skolan inte ska vara några frizoner för barn till papperslösa. Risker är att utredningens förslag kommer att innebära en försämring jämfört med i dag för de papperslösa barnens rättigheter och säkerhet om de genomförs.

I Ekots lördagsintervju den 19 januari 2008 lovade utbildningsminister Jan Björklund att fr.o.m. i år skulle kommunerna vara skyldiga att bereda plats i skolan för gömda flyktingbarn samt att polisen inte skulle få söka upp barnen i skolan eller skugga dem för att spåra föräldrarna. Regeringen måste nu skyndsamt vidta åtgärder för att även dessa barns rättigheter ska tillgodoses. Det är vidare av mycket stor vikt att skolgången även för barn till papperslösa ska kunna ske under trygga former, exempelvis så att polisen inte ska ha möjlighet att gå in i skolan för att verkställa avvisning.

Fram till nu har barnens rätt till skola legat i händerna på enskilda skolledares välvilja och solidaritet. Vänsterpartiet menar att alla barn ska ha rätt att gå i skolan. Vi anvisar i detta avseende 50 miljoner årligen till kommunerna för att inga ekonomiska hinder ska föreligga för att kunna ordna med dessa barns skolgång. Mot denna bakgrund bör regeringen skyndsamt återkomma till riksdagen med förslag på hur barn till papperslösa ska kunna gå i skolan på samma villkor som alla andra barn. Detta bör riksdagen begära.

8 Stärkta rättigheter på arbetsmarknaden

Papperslösa är en extremt utsatt grupp på arbetsmarknaden. Vi vet att många tvingas leva på svartarbete utan trygghet eller rimliga arbetsmiljö- och anställningsförhållanden. Löner på 20–25 kronor i timmen är inte ovanligt och ibland uteblir lönen helt. Eftersom papperslösa själva riskerar att åtalas och skickas ut ur landet vågar de flesta inte vända sig till myndigheterna för att få

Fel! Okänt namn på

hjälp mot utnyttjande, vilket arbetsgivarna förstås väl känner till. Utsattheten på arbetsmarknaden är total.

Fackföreningsrörelsen har i allt högre grad börjat uppmärksamma de papperslösas situation. Bland annat förs en aktiv diskussion om hur de fackliga organisationerna bättre ska kunna biträda papperslösa arbetare, och ett fackligt center för papperslösa inrättades 2008 och är under utveckling. Detta är ett viktigt arbete både för att förbättra de papperslösas situation och i förlängningen för hela strukturen på arbetsmarknaden.

Vänsterpartiet har länge kämpat för att stärka de papperslösas rättigheter. Ytterst handlar det om rätten för papperslösa att få bygga ett nytt liv i Sverige, ett liv utan fruktan för utvisning. Men det finns också ett antal förändringar i lagstiftningen som skulle underlätta för papperslösa att tillvarata sina rättigheter på arbetsmarknaden och göra det möjligt att komma åt de arbetsgivare som utnyttjar dem som billig arbetskraft.

Det är redan olagligt att anställa personer som saknar arbetstillstånd, men lagen tillämpas inte i tillräcklig grad. De sanktioner arbetsgivaren riskerar står inte heller i proportion till de vinster arbetsgivare kan göra på att utnyttja papperslösa. Därför krävs en skärpning av lagstiftningen som innebär att arbetsgivare som skor sig på människor utan papper ska bli skyldiga att betala mellanskillnaden mellan den lön de betalat ut och den som gäller i branschen. Dessutom ska arbetsgivare kunna tvingas att betala skadestånd för kränkande behandling till den som utnyttjats. Regeringen bör därför i enlighet med det ovan anförda återkomma med förslag om skadeståndskrav i riktat mot arbetsgivare som utnyttjar papperslösa som arbetskraft. Detta bör riksdagen begära.

Utlänningslagen bör också ändras så att den som arbetat utan arbets- eller uppehållstillstånd avkriminaliseras. Dagens lagstiftning där både arbetsgivaren och den anställde kan straffas för det illegala arbetet skyddar i praktiken de oseriösa arbetsgivarna. Vi menar att arbetsgivarna bör bära hela straffansvaret för själva anställningen. Det skulle förbättra möjligheterna för papperslösa att kräva löner och arbetsvillkor i enlighet med lagar och avtal samt att utnyttja rätten att få skadestånd och ersättning i enlighet med förslaget ovan. Regeringen bör därför återkomma med förslag om att avkriminalisera den som arbetar utan arbetstillstånd. Detta bör riksdagen begära.

Stockholm den 4 oktober 2009

Kalle Larsson (v)

Marianne Berg (v)

Josefin Brink (v)

LiseLotte Olsson (v)

Torbjörn Björlund (v)

Egon Frid (v)